

ชื่อวิทยานิพนธ์	: ศึกษาวิเคราะห์ภัยของภิกษุในพระพุทธศาสนาเถรวาท
ผู้วิจัย	: พระเกษม นนทสิโล (วงศ์กิตติตระกูล)
ปริญญา	: พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (พระพุทธศาสนา)
คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์	: พระมหากฤษณะ ตรุโณ, ผศ. ดร.ป.ธ.3, พธ.บ., พธ.ม., (ปรัชญา), Ph.D. (Philosophy) : ผศ.รังษิ สุทนค์ ป.ธ.9, พธ.ม., (พระพุทธศาสนา)
วันสำเร็จการศึกษา	: ๒๘ มีนาคม ๒๕๕๖

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์เรื่อง ศึกษาภัยของภิกษุในพระพุทธศาสนา มีวัตถุประสงค์ (๑) เพื่อศึกษาแนวคำสอนเรื่องภัยของภิกษุในพระพุทธศาสนา (๒) เพื่อศึกษาตัวอย่างภัยของภิกษุในพระพุทธศาสนา (๓) เพื่อศึกษาวิธีป้องกันภัยของภิกษุในพระพุทธศาสนา การศึกษาครั้งนี้เป็นการศึกษาวิจัยเชิงเอกสาร แบบพรรณนา นำหลักธรรมมาประยุกต์

ผลการวิจัยพบว่า ภัยของภิกษุ คือ ความหวาดสะดุ้งกลัวแห่งจิตของภิกษุ หมายถึง ภัยของกุลบุตรผู้บวชเป็นบรรพชิตด้วยศรัทธาไม่สามารถปฏิบัติธรรมวินัยได้ ภิกษุเห็นภัยในสังสารวัฏในการเวียนว่ายตายเกิด เพราะการเกิดบ่อย ๆ นั้นเป็นทุกข์ บุคคลบวชด้วยความศรัทธาเลื่อมใสและเมื่อบวชเข้ามาแล้ว ให้รักษาศีลในพระปาติโมกข์อย่างเคร่งครัด และสำรวมระวังในอินทรีย์ทั้ง ๖ มีตา หู จมูก ลิ้น กายและใจ มีสติสัมปชัญญะให้ระลึกลึ่งกระทำในปัจจุบัน เพื่อเป็นเครื่องป้องกันและบรรเทาภัยอันตรายที่จะเกิดขึ้นกับภิกษุ

อุปสรรคที่เป็นภัยอันตรายของภิกษุ มีสาเหตุมาจาก (๑) ภิกษุมิโทสะความโกรธและความคับแค้นใจไม่มีความอดทนต่อคำสั่งสอน เช่น พระฉันทะ (๒) ภิกษุมิฉันทหาอยากบริโภคอาหารและติดใจในรสชาติของอาหารเป็นผู้เห็นแก่ปากท้อง เช่น พระทาสกะ (๓) ภิกษุมิฉันทหาความอยากได้บำเรอตนพร้อมไปด้วยกามคุณ ๕ เช่น พระวักกลิ (๔) ภิกษุมิราคะความหลงใหลรักใคร่ผู้หญิง มีความกำหนัด ทำให้เกิดความกระสัน หลงรักผู้หญิง เช่น พระวังคิสะ จึงเป็นเหตุให้ภิกษุประพฤติพรหมจรรย์อยู่ไม่ได้นาน ต้องลาสิกขาสึกออกไปเป็นคฤหัสถ์

แนวทางในการป้องกันและบรรเทาภัยอันตรายอันเกิดกับภิกษุด้วยวิธี (๑) นำหลักธรรมวินัยมาป้องกันภัยของภิกษุไม่อดทนต่อคำสั่งสอน ด้วยการให้ภิกษุฟังศึกษานาถกธรรม และปฏิบัติธรรมให้เข้าใจอย่างถ่องแท้ ให้มีจิตใจอ่อนน้อมรับฟังคำสั่งสอนของพระเถระด้วยความเคารพ เพื่อป้องกันและบรรเทาความโกรธและความคับแค้นใจ (๒) นำหลักธรรมมาป้องกันภัย

ของภิกษุที่เห็นแก่ปากแก่ท้อง ด้วยการให้ภิกษุพึงมีความสันโดษ พอใจในอาหารบิณฑบาต ตามมีตามได้ ให้รู้จักพอประมาณในอาหารบริโภคนั้น ไม่ฉันอาหารให้มากเกินไป จนทำให้ร่างกายอึดอัด ไม่กระปรี้กระเปร่า ควรพิจารณาโดยแยกแยะว่าอาหารเป็นสิ่งปฏิกูล ไม่สะอาด สังกลิณเหม็น เพื่อบรรเทาและแก้ไขความอยากฉันอาหาร (๓) นำหลักธรรมวินัยมาป้องกันภัยของภิกษุฝนไฟทะยานอยากได้กามคุณ ด้วยการให้ภิกษุรักษาระปาดิโมกข์อย่างเคร่งครัดไม่ละเมิดศีล ๒๒๙ ข้อ ที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้ดีแล้ว ให้ปฏิบัติตามในสิ่งที่พระพุทธเจ้าทรงสอนให้สำรวมระวังในอินทรีย์ทั้ง ๖ พร้อมด้วยอาจารย์มีมารยาทประพฤติในทางที่สุจริต ไม่เที่ยวไปในสถานที่ อโคจร ไม่คบหากับผู้หญิงหม้ายและสถานที่ขายสุรา ยาพิษ เพื่อป้องกันและบรรเทาความอยากได้ใน กามคุณ ๕ (๔) นำหลักธรรมมาป้องกันภัยของภิกษุรักผู้หญิง ด้วยการให้ภิกษุพึงเจริญกายคตาสติ คือ มีสติให้พิจารณาโดยแยกแยะในกองสังขารทั้งหลาย เป็นสิ่งปฏิกูล ไม่ควรยึดติดว่าสวยงาม ควรเจริญอสุภกัมมัญฐาน ให้ภิกษุพิจารณาโดยแยกแยะ ในอวัยวะร่างกาย ๓๒ ประการ มีสภาพไม่สวยงามของตนเองและของผู้อื่น ภิกษุพึงเจริญมรณานุสสติ คือ มีสติพิจารณาโดยแยกแยะถึงความตายอันจะเกิดกับตนเองและของผู้อื่น โดยมีสติ, ความสังเวชและญาณ ให้มีมรรณะอยู่ในอารมณ์ ทำให้เกิดเบื่อหน่ายคลายกำหนด ไม่คิดใจหลงใหลรักใคร่ผู้หญิง เพื่อบรรเทาแก้ไขในภิกษุหลงรักผู้หญิง ทำให้ภิกษุดำรงเพศเป็นบรรพชิตอยู่ได้ตลอดไปในพระพุทธศาสนา

Thesis Title : : An Analytical Study of the Buddhist Monks'Dangers in Theravada Buddhism

Researcher : : Phra Kasem Nandasilo (Wongkititrakul)

Degree : Master of Buddhism (Buddhism Religion)

Thesis Supervisory Committee

: Phra Maha Kritsana Taruno, Assoc. Prof. Dr. of Dhamma Scholar,
Third Level, Bachelor of Buddhism, Master of
Buddhism,(Philosophy), Ph.D. (Philosophy)

: Assoc.Prof. Rangsi Suthon, Ninth Level of Pali Scholar, Master of
Buddhism (Buddhism Religion)

Date of Graduation : 28 March 2014

ABSTRACT

This thesis is entitled An Analytical Study of the Buddhist Monks'Dangers in Theravada Buddhism with 3 objectives :- (1) to study the Buddha's teachings about dangers arising to the monks in Buddhism (2) to study the example of the dangers the Buddhist monks in Buddhism (3) to study the prevention of the dangers arising to the Buddhist Monks in Buddhism. This study is a documentary research as a descriptive type to be applied to the principles of Dhamma.

From the research, it is found that, the monks'dangers are the monks' spiritual dismay, meaning the dangers arising to the sons who are ordained to be the Buddhist novices and monks who could not behave in compliance with the principles of Dhammas. The Buddhist monks who perceive the wheel of rebirth in transmigration as a frequent rebirth are in the suffering. The persons who are ordained with faith must observe the precepts in Buddhism. They must observe the codes of 227 precepts for the Buddhist monks strictly and must be composed of six senses, namely eyes, ears, nose, tongue, body and mind and they must have consciousness in order to control his action at the present time in order to prevent and to mitigate the dangers occurring to the Buddhist monks.

The obstacles which are the Buddhist monks' dangers come from the facts that (1) The Buddhist monks have the anger and the resentfulness and do not have patience to the Buddhist Teachings such as Ven.Channa Bhikkhu (2) The Buddhist monks have some lusts and desires to take the food, to be fond of the taste of food and to be selfish; such as Ven.Dāsaka Bhikkhu (3) The Buddhist monks have some lusts and desires to be pandered with 5 sensual desires such as Ven.Vakkali Bhikkhu (4) The Buddhist monks have the sexual desires and are of the infatuation with women, the fact of which causes the monk not to be able to behave Brahmacharya and disrobe to be a lay person and be in the infatuation in woman such as Ven.Vangisa Bhikkhu. Therefore, those factors cause the Buddhist monks to be unable to conduct the holy lives for a long time and cause them to leave the Buddhist monkhood to be a householders.

The guidelines to prevent and to mitigate the dangers occurring to the Buddhist monks are as follows :- (1) To bring the Fairness Doctrine to prevent the dangers from occurring to the Buddhist monks who do not have patience to the Buddhist Teachings, by providing the Buddhist monks to study the Nāthakarana-dhamma and to practise the Dhammas for understanding the Dhammas clearly and for having the humble minds to listen to the Dhammas taught by the highest monks with respect in order to prevent and mitigate the anger and resentfulness; (2) To bring the principles of Dhamma to prevent the dangers occurring to the Buddhist monks to be fond of the taste of food, and to be selfish, by helping the Buddhist monks to be solitary and to be satisfied with the offered food as what the Buddhist monks receive, to be abstemious in consuming the food, not eat much food to cause uneasiness, and not to be in refreshment. The Buddhist monks should consider the food by thinking that the food is wasted, unclean and stinky in order to reduce and to lesson the food desire; (3) To bring the Fairness Doctrine to prevent the dangers occurring to the Buddhist monks dreaming for the ambition in Kāmaguna, by providing the Buddhist monks to preserve the Pātimokkha and the observation of the code of 227 precepts that the Buddha has legislated. The Buddhist monks have to behave in compliance with the Sīlas permitted by Lord Buddha and should be composed of six senses along with the good behavior and manner in the incorruptible way, not to go to the indecent place, not to have a relationship with the widow and the liquor shop, the poison to prevent and mitigate the five sensual desires; (4) To bring the principles of Dhamma to prevent the dangers from occurring to the Buddhist monks who love the women. by providing the Buddhist monks to develop the

mindfulness with regard to the body, that is to say, to be conscious of considering the aggregates according to the suitability in every physique as the waste one and not to obsess them as the elegant things. The Buddhist monks should develop Asubhakammatthāna. They have to consider the body according to the suitability in inelegant 32 parts of the body by themselves and others. The Buddhist monks should develop Maranānussati, that is to say, to be conscious of considering the death arising to oneself and to others by having the consciousness, the pity and the perception to have the death awareness in the state of mind causing the boredom to arise in the sexual desire not be in infatuation with the women in order to reduce and solve the Buddhist monks' problems is loving the woman, This fact renders the Buddhist monks to be in Buddhist monkhood forever.

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงได้ด้วยดี เพราะได้รับความเมตตาอนุเคราะห์จาก พระอาจารย์และอาจารย์ที่ปรึกษาทั้ง ๖ ท่าน คือ พระมหาภุชฌะ ตรีโณ, ผศ. ดร. ผศ.รังษิ์ สุทนต์ และ ดร.ศศิวรรณ กำลังสินเสริม, ดร.บุญเลิศ โอธสุ, พระมหาดนัยพัชร ภูมิธิปไตย, ดร.และ พระมหาพรชัย สิริวโร, ดร. ท่านได้มีเมตตาจิตเสียสละเวลาให้คำปรึกษาแนะนำ ตรวจสอบ ปรับปรุง แก้ไขวิทยานิพนธ์แก่ผู้วิจัยด้วยดีเสมอมา

ขอขอบคุณและขออนุโมทนา สาธุ กับคุณผ่องศรี วงศ์กิตติตระกูล ซึ่งเป็นพี่สาวของผู้วิจัย ได้ให้ความอนุเคราะห์ซื้อเครื่องคอมพิวเตอร์นำมาถวาย ทำให้ผู้วิจัยได้พิมพ์งานวิทยานิพนธ์ในครั้งนี้ ได้สำเร็จลุล่วงด้วยดี ขอขอบพระคุณและขออนุโมทนา สาธุ กับพระมหาภุชฌะ ตรีโณ, ผศ. ดร. เป็นประธาน ผศ.รังษิ์ สุทนต์ เป็นที่ปรึกษาช่วยแนะนำให้ปรับปรุงแก้ไขให้เรียบร้อยทั้งเล่ม ในการทำวิทยานิพนธ์เล่มนี้ ทำให้ดียิ่งขึ้นและได้แนวความคิดตั้ง ชื่อเรื่องทำวิทยานิพนธ์ และ ดร.บุญเลิศ โอธสุ ช่วยแนะนำเรื่อง บุคคลตัวอย่าง ในบทที่ ๓ ช่วยให้คำแนะนำในการดำเนินการ สอบป้องกันและ ดร.ศศิวรรณ กำลังสินเสริม ช่วยแนะนำระเบียบในการเขียนวิทยานิพนธ์ทำให้ เขียนได้ถูกต้อง รศ.ชูศักดิ์ ทิพย์เกษร ช่วยแนะนำให้ความรู้ภาษาอังกฤษ และตรวจบทคัดย่อ ภาษาอังกฤษ ขออนุโมทนา สาธุ กับ เจ้าหน้าที่บรรณารักษ์ ที่อำนวยความสะดวก ในการยืม หนังสือในห้องสมุดด้วยดีและ ขออนุโมทนา สาธุ กับบุคคลที่ให้คำแนะนำทุกท่าน ที่ไม่ได้กล่าว นามไว้ด้วย

ผู้วิจัยขออ้าง อำนาจคุณพระศรีรัตนตรัยและสิ่งศักดิ์ทั้งหลาย ในอาณิสต์แห่งคุณความ ดีอันใดที่เกิดจากการ วิจัยครั้งนี้ จงดลบันดาลให้บุพพการี พระคณาจารย์และคณาจารย์ทั้งหลาย ที่ ได้ประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้ บุคคลผู้มีอุปการคุณทุกท่าน ที่คอยให้กำลังใจแก่ ผู้วิจัยในการ จัดทำวิทยานิพนธ์ในครั้งนี้มาโดยตลอด และขออุทิศส่วนกุศลผลบุญในครั้งนี้ให้แก่ปู่ ย่า ตา ยาย บิดา มารดาและญาติทั้งหลาย ขอให้อนุโมทนา สาธุ โดยทั่วกัน

พระเกษม นนุทลีโล (วงศ์กิตติตระกูล)

๒๘ มีนาคม ๒๕๕๓

สารบัญ

เรื่อง

หน้า

บทคัดย่อภาษาไทย

ก

บทคัดย่อภาษาอังกฤษ

ก

กิตติกรรมประกาศ

น

สารบัญ

๗

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

ญ

บทที่ ๑ บทนำ

๑

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

๑

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๖

๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ

๖

๑.๔ ขอบเขตของการวิจัย

๖

๑.๕ คำจำกัดความของศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

๗

๑.๖ ทบทวนเอกสารและรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๗

๑.๗ วิธีดำเนินการวิจัย

๑๔

๑.๘ ประโยชน์ที่จะได้รับ

๑๕

บทที่ ๒ แนวคำสอนเรื่องภัยของภิกษุในพระพุทธศาสนา

๑๖

๒.๑ ความหมาย ของภัยของภิกษุ

๑๖

๒.๒ ความเป็นมา เรื่องภัยของภิกษุ

๑๗

๒.๓ ประเภท ของภัยของภิกษุ

๒๐

๒.๔ สรุป

๒๗

บทที่ ๓ กรณีตัวอย่างภัยของภิกษุในพระพุทธศาสนา

๒๘

๓.๑ อุบัติภัยของภิกษุไม่มีความอดทนต่อคำสั่งสอน

๒๘

๓.๑.๑ ภิกษุที่บวชเมื่อมีอายุมาก

๓๒

๓.๑.๒ ภิกษุเป็นผู้ว่ายากสอนยากไม่อดทนต่อคำสั่งสอน

๓๔

๓.๑.๓ ภัฏฐะกัณฐะการศึกษาศึกษาและคลุกคลีอยู่ในหมู่คณะ	๓๕
๓.๑.๔ อุปสรรคและปัญหาของพระมหาบุรุษในการหาทางหลุดพ้น	๓๕
๓.๒ กุมภกัณฐะ ภัฏฐะของภัฏฐะเห็นแก่ปากแก้ท้อง	๔๑
๓.๒.๑ ภัฏฐะไม่ควรฉันอาหารด้วยความมัวเมา	๔๓
๓.๒.๒ ภัฏฐะฉันอาหารแล้วไม่ได้พิจารณายอมเกิดโทษ	๔๔
๓.๒.๓ ภัฏฐะฉันอาหารมากเกินไปยอมเกิดโทษ	๔๕
๓.๒.๔ ภัฏฐะฉันอาหารติดใจในลาภสักการะ	๔๖
๓.๓ อาวัฏฐกัณฐะ ภัฏฐะของภัฏฐะฝันใฝ่ทะยานอยากได้กามคุณ	๕๑
๓.๓.๑ กามคุณ ๕ เปรียบเหมือนเหยื่อที่มีเบ็ดเกี่ยวอยู่ข้างใน	๕๒
๓.๓.๒ ภัฏฐะเห็นรูปด้วยตาถือเป็นนิมิต ถือเป็นอนุพยัญชนะ	๕๔
๓.๓.๓ ภัฏฐะไม่สำรวจอินทรีย์เป็นผู้โเล่ห์วุ่นไหวในจักขุ	๕๕
๓.๓.๔ ภัฏฐะหลงลืมสติการเสวยอารมณ์ในกามคุณ ๕	๕๖
๓.๔ สุงฺสกาภะ ภัฏฐะของภัฏฐะรักผู้หญิง	๕๘
๓.๔.๑ ผู้หญิงมีอิทธิพลต่อจิตใจของผู้ชายเสมอ	๖๑
๓.๔.๒ ผู้หญิงเป็นภัยต่อการประพฤติดพรหมจรรย์	๖๓
๓.๔.๓ ผู้หญิงยอมทำให้ภัฏฐะเกิดราคะกระสันอยากสีก	๖๕
๓.๔.๔ ผู้หญิงยอมเป็นผู้มีจิตอันโเล่ห์วุ่นไหว	๖๖
๓.๔.๕ ผู้หญิงมีร่างกายประดุจอุจจาระสิ่งสกปรกส่งกลิ่นเหม็น	๖๘
๓.๔.๖ ผู้หญิงเกี่ยวเนื่องด้วยสีกาบาทของภัฏฐะ	๖๘
๓.๕ สรุป	๗๕
บทที่ ๔ วิธีป้องกันภัยของภัฏฐะในพระพุทธศาสนา	๘๑
๔.๑ นำหลักธรรมวินัยมาป้องกันภัยในอุมิภะ ภัฏฐะของภัฏฐะไม่อดทนต่อคำสั่งสอน	๘๑
๔.๑.๑ ภัฏฐะมีนาถกรรมธรรมเป็นที่พึงทำให้ยินดีในการอบรมสั่งสอน	๘๒
๔.๑.๒ ภัฏฐะปฏิบัติธรรมให้บริบูรณ์แล้วยอมบวชได้ตลอดชีวิต	๘๓
๔.๑.๓ นำหลักไตรสิกขามาพัฒนาการศึกษาด้านศีล	๑๐๐
๔.๑.๔ นำหลักไตรสิกขามาพัฒนาอบรมจิตด้านสมาธิ	๑๑๒
๔.๑.๕ นำหลักไตรสิกขามาพัฒนาอบรมจิตด้านเจริญปัญญา	๑๑๗
๔.๒ นำหลักธรรมมาป้องกันภัยในกัมภักฐะ ภัฏฐะของภัฏฐะเห็นแก่ปากแก้ท้อง	๑๒๖
๔.๒.๑ ภัฏฐะพิจารณาอาหารแปฏิกูลสัญญา	๑๒๖

๔.๒.๒	ภิกษุใช้หลักโภชนมัตตัญญูตา	๑๓๔
๔.๒.๓	ภิกษุพิจารณาโดยแยกคายก่อนบริโภคอาหาร	๑๓๘
๔.๓	นำหลักธรรมวินัยมาป้องกันภัยในอาวัฏฏภัย ภัยของภิกษุฝนไฟทะยานอยากได้	
	กามคุณ	๑๔๑
๔.๓.๑	ภิกษุสำรวจในศีลพระปาติโมกข์	๑๔๒
๔.๓.๒	ภิกษุสำรวจในอินทรีย์ในทวารทั้ง ๖	๑๔๘
๔.๓.๓	ภิกษุมีสติสัมปชัญญะเป็นเครื่องยับยั้งบาปอกุศล	๑๕๕
๔.๔	นำหลักธรรมมาป้องกันภัยในสูงสุกาภัย ภัยของภิกษุรักผู้หญิง	๑๖๔
๔.๔.๑	ภิกษุปฏิบัติกัมมัฏฐานในมรรณานุสสติ	๑๖๖
๔.๔.๒	ภิกษุปฏิบัติกัมมัฏฐานในกายคตาสติ	๑๗๐
๔.๔.๓	ภิกษุปฏิบัติกัมมัฏฐานในอสุภกัมมัฏฐาน	๑๗๔
๔.๔.๔	กรณีตัวอย่างของภิกษุรักผู้หญิง	๑๗๕
๔.๕	สรุป	๑๘๒
บทที่ ๕	สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ	๑๘๓
๕.๑	สรุปผลการวิจัย	๑๘๓
๕.๒	ข้อเสนอแนะ	๑๘๖
	บรรณานุกรม	๑๘๘
	ประวัติผู้วิจัย	๑๙๑

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

ก. คำย่อเกี่ยวกับพระไตรปิฎก

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ใช้พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช ๒๕๓๕ และพระไตรปิฎกบาลีอักษรไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุสรณ์ ๒๕๐๐ ในการอ้างอิง โดยจะระบุ เล่ม/ข้อ/หน้า หลังคำย่อชื่อคัมภีร์ เช่น ที.ส. (บาลี) ๕/๒๑๔/๗๓, ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๐๓/๑๕๑ หมายถึง ทีฆนิกาย สัตถกขุททกปาติ ภาษาบาลี เล่ม ๕ ข้อ ๒๑๔ หน้า ๗๓ และหมายถึง สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ ๑๐ ข้อที่ ๒๐๓ หน้า ๑๕๑ ซึ่งได้เรียงตามลำดับคัมภีร์ ดังนี้

พระวินัยปิฎก

วิ.มหา. (ไทย)	=	วินัยปิฎก	มหาวิภังค์	(ภาษาไทย)
วิ.ม. (ไทย)	=	วินัยปิฎก	มหาวรรค	(ภาษาไทย)
วิ.จู. (ไทย)	=	วินัยปิฎก	จูฬวรรค	(ภาษาไทย)
วิ.ป. (ไทย)	=	วินัยปิฎก	ปริวารวรรค	(ภาษาไทย)

พระสุตตันตปิฎก

ที.ส. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	สัลขันธ์วรรค	(ภาษาไทย)
ที.ม. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	มหาวรรค	(ภาษาไทย)
ที.ปา. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	ปาฏิกวรรค	(ภาษาไทย)
ม.มู. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย	มูลปัณณาสก์	(ภาษาไทย)
ม.ม. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย	มัชฌิมปัณณาสก์	(ภาษาไทย)
ม.อุ. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย	อุปรปัณณาสก์	(ภาษาไทย)
ส.ส. (บาลี)	=	สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย	สคาถวคคปาติ	(ภาษาบาลี)
ส.ส. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย	สคาถวรรค	(ภาษาไทย)
ส.นิ. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย	นิทานวรรค	(ภาษาไทย)
ส.ข. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย	ขันธวารวรรค	(ภาษาไทย)
ส.สพ. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย	สพายนวรรค	(ภาษาไทย)
ส.ม. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย	มหาวรรค	(ภาษาไทย)

อง.เอกก. (ไทย)	=	สุดตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	เอกกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.ทุก. (ไทย)	=	สุดตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	ทุกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.จตุกก. (ไทย)	=	สุดตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	จตุกกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.ปญจก. (ไทย)	=	สุดตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	ปญจกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.ฉกก. (ไทย)	=	สุดตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	ฉกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.อญฐก. (ไทย)	=	สุดตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	อญฐกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.ทสก. (ไทย)	=	สุดตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	ทสกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.เอกาทสก. (ไทย)	=	สุดตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	เอกาทสกนิบาต	(ภาษาไทย)
ขุ.ธ. (บาลี)	=	สุดตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	ธมมปทปาลี	(ภาษาบาลี)
ขุ.ธ. (ไทย)	=	สุดตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	ธรรมบท	(ภาษาไทย)
ขุ.อุ. (ไทย)	=	สุดตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	อุทาน	(ภาษาไทย)
ขุ.เถร. (ไทย)	=	สุดตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	เถรคาถา	(ภาษาไทย)
ขุ.ชา.เอกก. (ไทย)	=	สุดตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	เอกกนิบาต ชาดก	(ภาษาไทย)
ขุ.ชา.ปญจก. (ไทย)	=	สุดตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	ปญจกนิบาต ชาดก	(ภาษาไทย)
ขุ.ชา.อสีติ. (ไทย)	=	สุดตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	อสีตินิบาต ชาดก	(ภาษาไทย)
ขุ.ม. (ไทย)	=	สุดตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	มหานิเทศ	(ภาษาไทย)
ขุ.จู. (ไทย)	=	สุดตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	จูฬนิเทศ	(ภาษาไทย)
ขุ.ป. (ไทย)	=	สุดตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	ปฏีสัมภิตามรรค	(ภาษาไทย)
ขุ.อป. (ไทย)	=	สุดตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	อปทาน	(ภาษาไทย)

พระอภิธรรมปิฎก

อภิ.สง. (ไทย)	=	อภิธรรมปิฎก	ธรรมสังคณี	(ภาษาไทย)
อภิ.วิ. (ไทย)	=	อภิธรรมปิฎก	วิภังค์	(ภาษาไทย)
อภิ.ป. (ไทย)	=	อภิธรรมปิฎก	ปุคคลบัญญัติ	(ภาษาไทย)
อภิ.ก. (ไทย)	=	อภิธรรมปิฎก	กถาวัตถุ	(ภาษาไทย)

ข. คำย่อเกี่ยวกับคัมภีร์อรรถกถา

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ใช้อรรถกถาภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาราชวิทยาลัย พุทธศักราช ๒๕๒๕ ในการอ้างอิงโดยจะระบุ เล่ม/ภาค/หน้า หลังคำย่อชื่อคัมภีร์ เช่น ที.สี.อ. (ไทย)

๑/๒/๑๙๕. หมายถึง ที่มณิกาย สีสันขรรค อรรถกถาภาษาไทย เล่ม ๑ ภาค ๒ หน้า ๑๙๕ ซึ่งได้
เรียงตามลำดับคัมภีร์ ดังนี้

อรรถกถาพระวินัยปิฎก

วิ.มหา.อ. (ไทย)	=	วินัยปิฎก	สมันตปาสาทิกา มหาวิภังค์อรรถกถา	(ภาษาไทย)
วิ.จู.อ. (ไทย)	=	วินัยปิฎก	สมันตปาสาทิกา จูฬวรรคอรรถกถา	(ภาษาไทย)

อรรถกถาพระสุตตันตปิฎก

ที.สี.อ. (ไทย)	=	ทีมนิกาย	สุมังคลวิลาสินี	สีลขันธวรรคอรรถกถา	(ภาษาไทย)
ที.ม.อ. (ไทย)	=	ทีมนิกาย	สุมังคลวิลาสินี	มหาวรรคอรรถกถา	(ภาษาไทย)
ที.ปา.อ. (ไทย)	=	ทีมนิกาย	สุมังคลวิลาสินี	ปาฎีกวรรคอรรถกถา	(ภาษาไทย)
ม.ม.อ. (ไทย)	=	มัชฌิมนิกาย	ปปัญจสูทนี	มูลปิ่นฉาสกัฏฐอรรถกถา	(ภาษาไทย)
ม.ม.อ. (ไทย)	=	มัชฌิมนิกาย	ปปัญจสูทนี	มัชฌิมปิ่นฉาสกัฏฐอรรถกถา	(ภาษาไทย)
ม.อุ.อ. (ไทย)	=	มัชฌิมนิกาย	ปปัญจสูทนี	อุปรปิ่นฉาสกัฏฐอรรถกถา	(ภาษาไทย)
สั.ส.อ. (ไทย)	=	สังยุตตนิกาย	สารัตถปกาสินี	สคาถวรรคอรรถกถา	(ภาษาไทย)
สั.นิ.อ. (ไทย)	=	สังยุตตนิกาย	สารัตถปกาสินี	นิทานวรรคอรรถกถา	(ภาษาไทย)
สั.ข.อ. (ไทย)	=	สังยุตตนิกาย	สารัตถปกาสินี	ขันธวารวรรคอรรถกถา	(ภาษาไทย)
สั.สพ.อ. (ไทย)	=	สังยุตตนิกาย	สารัตถปกาสินี	สพายนวรรคอรรถกถา	(ภาษาไทย)
สั.ม.อ. (ไทย)	=	สังยุตตนิกาย	สารัตถปกาสินี	มหาวรรคอรรถกถา	(ภาษาไทย)
อง.เอกก.อ. (ไทย)	=	อังกุตตรนิกาย	มโนรทปุรณิ	เอกกนิบาตอรรถกถา	(ภาษาไทย)
อง.ติก.อ. (ไทย)	=	อังกุตตรนิกาย	มโนรทปุรณิ	ติกนิบาตอรรถกถา	(ภาษาไทย)
อง.จตุกก.อ. (ไทย)	=	อังกุตตรนิกาย	มโนรทปุรณิ	จตุกกนิบาตอรรถกถา	(ภาษาไทย)
อง.ปญจก.อ. (ไทย)	=	อังกุตตรนิกาย	มโนรทปุรณิ	ปญจกนิบาตอรรถกถา	(ภาษาไทย)
อง.สตุตท.อ. (ไทย)	=	อังกุตตรนิกาย	มโนรทปุรณิ	สตุตทนิบาตอรรถกถา	(ภาษาไทย)
อง.อฏฐก.อ. (ไทย)	=	อังกุตตรนิกาย	มโนรทปุรณิ	อฏฐกนิบาตอรรถกถา	(ภาษาไทย)
อง.ทสก.อ. (ไทย)	=	อังกุตตรนิกาย	มโนรทปุรณิ	ทสกนิบาตอรรถกถา	(ภาษาไทย)
ขุ.ขุ.อ. (ไทย)	=	ขุททกนิกาย	ปรมัตถโชติกา	ขุททกปาฐอรรถกถา	(ภาษาไทย)
ขุ.ธ.อ. (ไทย)	=	ขุททกนิกาย	ธรรมบทอรรถกถา		(ภาษาไทย)
ขุ.อุ.อ. (ไทย)	=	ขุททกนิกาย	ปรมัตถทีปนี	อุทานอรรถกถา	(ภาษาไทย)
ขุ.อิติ.อ. (ไทย)	=	ขุททกนิกาย	ปรมัตถทีปนี	อิติวุตตกอรรถกถา	(ภาษาไทย)

จุ.ศ.อ. (ไทย)	=	จุทธกนิกาย	ปรมัตถโชติกา	สุดตนิบาตอรรถกถา	(ภาษาไทย)
จุ.เถร.อ. (ไทย)	=	จุทธกนิกาย	ปรมัตถทีปนี	เถรคาถาอรรถกถา	(ภาษาไทย)
จุ.เถรี.อ. (ไทย)	=	จุทธกนิกาย	ปรมัตถทีปนี	เถรีคาถาอรรถกถา	(ภาษาไทย)
จุ.ชา.เอกก.อ. (ไทย)	=	จุทธกนิกาย	เอกกนิบาต	ชาดกอรรถกถา	(ภาษาไทย)
จุ.ชา.ติก.อ. (ไทย)	=	จุทธกนิกาย	ติกนิบาต	ชาดกอรรถกถา	(ภาษาไทย)
จุ.ชา.เตรสก.อ. (ไทย)	=	จุทธกนิกาย	เตรสกนิบาต	ชาดกอรรถกถา	(ภาษาไทย)
จุ.ม.อ. (ไทย)	=	จุทธกนิกาย	สัทธัมมปัชโชติกา	มหานิเทศอรรถกถา	(ภาษาไทย)
จุ.จู.อ. (ไทย)	=	จุทธกนิกาย	สัทธัมมปัชโชติกา	จูฬนิเทศอรรถกถา	(ภาษาไทย)
จุ.ป.อ. (ไทย)	=	จุทธกนิกาย	สัทธรรมปกาสิณี	ปฏิสัมภิทามรรคอรรถกถา	(ภาษาไทย)

อรรถกถาอภิธรรมปิฎก

อภิ.สง.อ. (ไทย)	=	อภิธรรมปิฎก	ธัมมสังคณี	อัฐสาลินีอรรถกถา	(ภาษาไทย)
อภิ.วิ.อ. (ไทย)	=	อภิธรรมปิฎก	วิภังค์	สัมโมหวิโนทนีอรรถกถา	(ภาษาไทย)
อภิ.ธา.อ. (ไทย)	=	อภิธรรมปิฎก	ธาตุกถา	ธาตุกถาปกรณ์อรรถกถา	(ภาษาไทย)
อภิ.ปุ.อ. (ไทย)	=	อภิธรรมปิฎก	ปุคคลบัญญัติ	ปุคคลบัญญัติปกรณ์อรรถกถา	(ภาษาไทย)
อภิ.ก.อ. (ไทย)	=	อภิธรรมปิฎก	กถาวัตถุ	กถาวัตถุอรรถกถา	(ภาษาไทย)